

Femte roten, tomt 19

Kvarteret Frimuraren

Andra roten 1637–57v

Västra sidan av Östra Hamnen

Andra roten 1657h–1670

Östra Hamngatan 25

Den äldsta (på Krigsarkivet) förvarade plankartan över Göteborgs tomter upptar i det nuvarande kvarteret Frimuraren fem tomter i likhet med vad som är fallet i övriga längs östra hamnen liggande bostadskvarter. Två av dessa tillföll i början av 1640-talet granntomterna, så att 1696 ägde de tre husägarna från söder till norr räknat 5.18: $1\frac{1}{3}$, 5.19: $2\frac{2}{3}$ och 5.20: 2 tomter vardera. Ursprungligen hade en eller två tomter innehafts av

Hubert "de Backer"

som kan vara identisk med *Hubert Timmerman*. Av Christine kyrkas böcker framgår att Hubert Timmerman, hans dotter och hustru alla tre avled sommaren 1630. 1639 nämnes i mantalslängden Per Börgesson änka Kerstin (5.18).

Wolter Rincken, Wolter skomakare R2

1637–38 5 mtl

Wolter Rincken skomakare bodde i rote 2 1637–38 och i rote 7 1639. Han hade 18.4.1631 gift sig med "Elisabeth Starcken".

Winant Schale Pärilstickare R2 5.18?

1637:2 I rote 2 1637–41, sedan rote 4

Han kallades "bordirjer" [bordierer?] i yrkesregistret 1639 och i borgarelängden Winant Skalle. I Kristine kyrkas böcker skrivs efternamnet på följande olika sätt: Schael, Schal, Schaal, Schale, Schall, Schalle och Schahl "Weinandt Schale seine frouwe" begr. 1.5.1650, varefter han 6.4.1652 gifte om sig med *Engel Bruntesdotter*.

Winant Schale, som kallade sig "bordirjer" ägde ursprungligen 1637–41 ägt en tomt här i kvarteret intill Östra Hamnen. I maj 1638 krävde Johan Amia på *Johan Crans* i Hellenent [?] i Brabant vägnar Winant Pärilstickare på hans skuld. Saken syntes enligt rätten "suspicerligt", varför Winant Pärilstickares hus och gård skulle stå kronan och staden till försäkring. Före tre månaders utgång skulle Johan Amia vara förpliktad att skaffa bevis från någon ort under Staterna i Holland, att han (uppenbarligen Johan Crans) där någonstädes hade hus eller våning och att han var högbeite Staternas undersåte och icke den Hispaniske Cronans.

1641 tycks Winant Pärilstickare ha fått avstå gården till grannen *Johan Amia*.

Han hade flyttat från denna gård till 4.104 vid Drottninggatan och kv. Kommersrådet när *Trina sal Eisen Bakare* vid underrätten den 17.4.1646 klagade på Winant Skolle, som i vredesmod några dagar tidigare hemma hos sig i sitt eget hus hade anfallit Trina och slagit henne blå och blodig. Han föregav att hon anfallit honom med hastiga ord och otidigt munbruk men fick böta 12 mark. I mantalslängden omtalas han t.o.m. 1652: står inte i Christine dödbok.

Winant Pärstickares gård vid Drottninggatan såldes 1660 till bokbindaren Thomas Kuhn för 230 rdr. Det märkliga är att medan Winant var bosatt 1.104 var Thomas Kuhn bosatt 4.109.

Winant Schaele var stamfader till Schalesläkten. Hugo Fröding har 1903 ”med utelämnande av kvinnliga och bevisligen i späda ålder avlidne medlemmar” av släkten givit följande släktsammansättning:

Winant Schaele Pärstickare, levde 1652			
Simon f. 1664 död 1694	Winant f. 1668 Begr Chr ogift 28.2.1722	Johannes kassör döpt 16.11.1674	Cornelius handlande f.1682
		Winant f. 1720	Johan f. 1722

Inneboende åren omkring 1640 var *Anselmus Herten*, *Fika Losfält* el. *Losefelts* döttrar, *Anthoni Winbrännare*.

Johan Arentz Enkia Nelke

1640: 1 mtl (se första roten). På hennes plats 1641 (1 mtl) och 1642 (2 mtl) *Nelche Johansdotter R2*

Johan Arentzsons änka bodde 1637–39 i rote 1 men de två åren därefter fram till sin död här. Vallmästaren Johan Arentsson av holländsk börd avled 1629 (begr. 19 mars). ”Johan Arensen frouw” begravdes den 20.3.1641. Antagligen hyrde Johan Arentz änka av Hubert de Backers arvingar (om hon inte var en av dem).

Redan den 3.5.1641 comparerade *Johan de Buer* inför överrätten ”framteendes det Contrakt, som han med förmyndare i Amsterdam om deras här i staden stående hus för 675 gyllen hafwer slutit”. Han bodde annars i landerierna (Burgården uppkallad efter honom).

Den 8.12.1642 framlade *Albrecht Aman som kreditor* inventarium över det goda, som hade funnits efter Nelke Arendtz död. Den 23.5.1642 hade Johan de Buer fordrat inventarium av honom (osagt efter vem). *Johan Amia* ansåg sig ha närmaste naborätt till gården, eftersom han var äldste grannen och hade klandrat köpet så snart han hörde fått veta, att huset hade sålts. Även *Jöran Henriksson*, som ägde hörngården vid Stora Hamnen hade inlämnat en skrivelse genom sin tjänare i vilken han hävdade att han vore närmast att köpa huset i egenskap av närmaste granne. Han hade stort behov av tomtutrymme. Han begärde uppskov med beslutet till sin hemkomst från Holland.

Johan Amias förhandsrätt framför Jöran Henriksson erkändes av rådhusrätten den 23 augusti.

Uppenbarligen ägde Nelke Arendts något sammanhang med Hubert de Backers arvingar, ty det var Albrecht Aman, som 1643 slöt kontrakt med *Håkan bakare* om försäljning av gården till honom. Aman hade kanske övertagit de Buers kontrakt med hjälp av sina fordringar på Nelke Johan Arendts.

På Albrecht Amans ”inständiga” anhållande den 18.9.1643 ”wart av rätten resolverat att så framt Johan Amias arvingar och Gabriel Jönsson [Duberg], granne i 5.18, icke wille hafwa Håkan Bakare jämte sig boendes, tå skulle the wara förpliktade och förtänkta att inträda i samma kontrakt som Håkan Bakare med bemälte Albrecht om huset slutet hafwer och the uthi specificerade penningar till honom Albrecht at erlægga.”

H Johan Amia 5.19

1637: 6 mtl, 1638–41: 5 mtl *H Johan Amians Enkia*

1642: 5 mtl, 1643: 6 mtl, 1644–46: 7, 7, 6 mtl

(Enl Wilhelm Berg; Gbg äldsta historia Bil 3, 15 fr Frisland) Uppgifter om Johan Amias äldsta historia kan hämtas ur likpredikan över sonen David, som föddes i Lübeck dit Johan Amia begav sig med sin hustru *Maria von Coln* på grund av religionsförföljelserna sedan katolikerna 1614 med hjälp av kejsaren och den spanske fältherren Spinola hade kommit till makten i hans hemstad Aachen. Från Lübeck flyttade Johan Amia till Göteborg 1626.

För att driva det karduansmakeri, som han startat i Göteborg 1635, inkallade han hantverksmästare från Lübeck. I norra delen av staden (vid Stora Hamnen el. vid Köpmangatan, rote 28), upptogs 1639 4 mantal ”uti Johan Amias gård”. Johan Amia utvidgade rörelsen betydligt och gjorde stora leveranser till kronan.

Två av de mestare, som var anställda hos honom, nämns 1640–41 i samma rote nämligen *Matthis (Plütz)* och *Jockum Kardevansberedare*. Almquist antager (I s 738) att Johan Amias son David Amia d.ä. och dennes svåger *Jacob Herten* vid 1660-talets början bedrev karduansmakeri på fyra tomter invid Kronhusanläggningen, som de 1662 avstod ifrån till kronan för utvidgning av tyghuset.

Johan Amia erhöll kunglig fullmakt som rådman den 13.12.1629 och blev också den tyska kyrkans föreståndare 1634 och ledamot av det handelskollegium, som tillsattes 1639. Redan 1636 begärde Johan Amia att befrias från sitt uppdrag som rådman för sin handels skull ”Gud allsmäktig, som alla goda välgärningar belönar skall också Eders K M:t härför rikligen vedergälla, det jag ock dageligen i mina böner önska skall.” Som Hugo Fröding beskriver i sin artikel i GHT 1903 var uppdraget som rådman visserligen hedersamt men på grund av det i staden ständigt rådande processandet och kivet allt annat än behagligt. ”för en affärsman var det naturligtvis med stor förlust förenat att tillbringa flera av veckans förmiddagar och ibland eftermiddagar vid dombordet i stället för att sköta sina egna värv”. Men det lönade sig inte för någon därtill utvald att begära att få slippa uppdraget, inte heller för Johan Amia. Han måste förbliva vid sitt rådmansämbete och satt ännu fjorton dagar före sin död i rätten.

Han torde ha byggt hus här vid Östra Hamnen någon gång mellan 1632 och 1637. (Debiterades för tegel nov. 1632, 1633 och 1634). 1633 klagade *tullförvaltaren Henrik Sinclair* över att Johan Amia, som dock genom sin tullfrihet blivit rik icke hade byggt i staden: han borde dock haft råd med stenhus. Magistraten försvarade honom med att han visat sig angelägen om att få tomter att bebygga. Han ägde också en tomt. Herr Amias hustru Maria vittnade med ed den 9.9.1637 ang. att hon och hennes man ej fått mer pengar efter saliga *Catharina Frans von Raphelles* död än 317:15 floriner, som de sänt till Agneta Knapers. Vad som fanns efter Catharina Frans Raphelles skulle uppges av *Petter Möller*.

Magistraten erhöll den 19.3.1638 befallning av regeringen att upptaga hustru *Kerstin Hansdotters* klagomål om 270 rdr, som hon hade att fordra av rådman Johan ”Amianson”,

Vid ett par tillfällen kom Johan Amia i konflikt med myndigheterna. Han och *rådsförvanten Ad-rian Bann* anklagades tillsammans för att ha köpt ostämplat kläde.

Johan Amia vägrade att följa regeringens 1641 utfärdade myntplakat, utan begärde 4 daler kopparmynt för varje rdr. Han dömdes därför till böter enligt myntplakatet och till en särskild tvångsgåva till hospitalet.

Kort före sin död anklagades rådsförvanten Johan Amia tillsammans med *Jacob van der Hagen* den 21.10.1641 ex officio vid kämnärsrätten av stadsskulden Nils Höök för att de hade förgripit sig emot H K Maj:ts ”nådige publicerade mandat om myntet”, som bestämde, att 1633 års värdebestämning skulle läggas till grund för alla köpeavtal. Johan Amia anklagades för ”det han hafuer icke welat i köp af den som med honom hafuer handlat, wedertaga silfuermyntet efter sitt rätta värde uthan annat mynt, oansedt han såsom een Rådzförwandt hade bort holla sielf handh öfuer högstbe-te H K Majj-tz Mandat, begärandes saken motte optagas och förmedelst laga dom afgöras.

Suaranden Johan Amija begärer, at skulden wille wijsa honom effter huad Punckt uthj mandatet han hafuer sigh försedt, bekänner at han wäll med Benedictus skomakare för 4 rdr Cardewan hafuer handlat och om Runde slagne suenske daler sig förlijkt.

1641 den 25 oktober: Herr Burggrefuen hafuer samptelige sittande Rådet föredragit, at dhe wisse sig påminna, huru Herr Johan Amika d 21 huius för H K Majj-tz mynts föracht blef af stadsskulden anklagat, begiärandes dhe wille bäst sitt betenkiande deröfuer gifua på huad sätt saken skall afgjord warda.

Derpå blef Benedictus skomakare infordrat af huilken H-r Johan Amija H K Majj:tz silfuermynt icke hafuer welat anamme efter dess rättas värde, och på Herr Burggrefuens tilfrågan bekende, at han hafuer med Herr Johan Amija om Cardewand handlat at betala med rdr in specie eller 16 mark kopparmynt på huar Rdr eller med sådant mynt han war till fredz och hafuer H-r Praesidenten Knipe betalt honom för war par Stöflar 4 Rdr uthj silfuermynt, huilka han med det beskeed antog om H-r Johan Amia åter j betalningh för det Cardewand han hade af honom bekommit, wille anamma, hafuer och samma Penningar honom praesenterat, huilken dem icke wille antaga, uthan wille hafua sådane penningar dermed han war tillfredz och hafuer han Benedictus be – te penninbger burit åter honom med sigh, säjjer widare sig aldrig hafue annorledes med Amija handlat än på Rdr in Specie eller på sådant mynt der med han war till fredz. Rätten hafuer saken af sådan beskaffenheet befunnit, at hon skall till H K Majj:tz allernådigste förklaring uthj underdånigheet refuereras.”

När tullnärerna *Mikael Fischer* och *Gabriel Jönsson* (se 5.18) den 30.10.1641 på föregående citation blev ”opfordrade och hafuer Herr Burggrefuen dem föredragit, huru sådant rop i staden går, at den eene och den andre icke will H K Majj:tz silfuermynt uthi köpslagande opbära, huarföre att H K Majj:tz mandat deröfuer publicerat uthj sin tilbörligh observantz är stadens officerare j befalning gifuet flitig derefter at inquirera och hafuer sig Johan Bånge under andra j går här för Rätten besuärat, at han hafuer 1 läst salt af Tolnärerna köpt, och wille dhe 6 mark silfuermynt för 1 rdr icke hafue, uthan Rdr in Specie. Detsamma hafuer och Johan Amia här i Rätten nyligen berättat, och emädan H K Majj:t förmedelst det uthgångne mandat hafuer befalt at holla sträng hand deröfuer, det silfuermyntet motte hollas j sitt rätta värde, så hafuer han på Embetets wegnar icke kunnat mindre göra, uthan dem Tolnärerne deröfuer förhöra, och om det sigh så j sanning förhåller, förnimme? Huarpå hafua dhe Tolnärerne sigh förklarar, at dhe huar Tunne salt för 3 suenska slagne daler och 2 1/2 mark försålt, men sedan hafuer dhe order bekommit, at dhe Tunnan för 3

daler och 2 mark försälja skole, och hafue dhe i betalningh kopparmynt som annat mynt tagit och inga förwägrat, skall och dem icke annat öfuertrygat blifua, och huad dhe hafua giordt det hafua dhe giordt efter sin order, begära at dem måtte skrifteligen tilstålt warda. huad man kan öfuer dem hafua sigh till at besuära, så will dhe och skrifteligen derpå suara.

Derpå blef Johan Bånge infordrat, huilken på föregången frågan bekende såsom j går, at han 1 läst salt hafuer af Tolnärerne köpt och den halfue deelen på 6 1/2 mark silfuermynt på Rdr och den andra halfua deelen medh Rdr in Specie at betala praesenterat men dhe wille icke hafue silfuermyntet. Dertill suarade Michel Fiskar: om j hade welat gifua oss 7 mark silfuermynt, så hade wij det icke antagit, för d^r wij försälja saltet för suänksa daler, wore och dhe med honom derom förljcker och hafuer han ännu dem intet betalt.

Johan Amia blef och opfordrat, berättade på tilfrågan, at han hafuer af Tolnärens Poike 2 tunnor salt köpt 2 rdr 20 öre silfuermynt och när han samma penningar honom tilsände, tå skickade han åter silfuermyntet, och hafuer han altså måst gifua honom 1 rdr in Specie och 20 öre silfuermynt tillbaka. Berätter wijdare, at han hafuer Poijken tilfrågat, om han kunde betala med silfuermynt, så wille han een partij salt köpa. Derpå suarade han honom Neij””

Hugo Fröding berättar i sin flera gånger citerade artikel från 1903 att Johan Amia den 15.11.1641 i ett brev til rikskanslern försvarade sitt handlingssätt och förklarade, att han var utan orsak angiven för Hennes Kungl. Maj:t, sedan han med ära och redlighet fört sin levnad intill sextio år och nu stod med ena foten i graven.

Följande dag den 16.11.1641 bestämde rådhusrätten:

”Uthj saken emillan Nils Höök ex officio och Johan Amia sampt Jacob v der Hagen öfuer det myntz wanheder, som dhe med ähre beslagne förklaras sig rätten, at huarthera hafue förbrutit sig den fierdedeelen, som dhe emot Kongl Mandat hafue contraherat på och derhoos huarthera förbrutit 20 daler silfuermynt till hospitalet”.

Hugo Fröding (som kanske inte läst domen) slutar sin berättelse om Johan Amia sålunda: "En månad därefter den 13 December 1641 hade graven verkliggen helt öppnat sig för honom och han gick på detta sätt fri från åtalets möjliga följder.”

I kämnärsrätten den 5 mars 1645 lagbjöd sal Johan Amias änka panter, som hade lämnats av Bryngel Nilsson och Börge Marbo. Den 12 mars uppträdde David Amia på sin moders vägnar.

Det förefaller av mantalslängderna att döma, som om Anselmus Herten 1639–40 hade hyrt in sig hos familjen Amia (liksom hans broder Jacob 1655, se nedan).

Efter Johan Amias död 1641 beboddes gården av änkan Maria von Coln enligt mantalslängderna fram t.o.m. 1646, därefter av sonen

David Amian d.ä.

1647–49: 5 mtl, 1650: 4 mtl, 1651–52: 5 mtl, 1653–55: 4, 3, 4 mtl, 1656: 24.16, 1657v: 45 (II), 1657h: 15, 1658: 40, 1659–63: 10 t.o.m. 1674

Jacob Herten

1655: 1, 1656: 14.16, 1657v: 8 (II), 1657h: 8, 1658: 22, 1659–61 10

Jacob de Bos broder hos David Amia

David Amia studerade handelsyrket i Aachen och Köln. Den 31 maj 1646 gifte sig David Amia d.ä. med Jacobs och Anselmus Hertzens syster *Antoinette Herten*. Redan året innan den 23 juni hade David Amias bror Johan Amija d.y. gift sig med en annan syster *Sophia Herten*. Johan Amia d.y. flyttade därefter till Lindesberg, där han öppnade handels- och förlagsrörelse med koppar. Tillsammans med modern och brodern David hade han (med David som ombud) 1643 vänt sig till regeringen med begäran att få ”upptaga ett mässingsbruk vid Göteborg”. Johan Amijas änka och arvingar erhöll också i april 1643 privilegium att anlägga ett mässingsbruk vid Mölndal, som dock aldrig synes ha kommit till stånd. (Se Almquist I:723–24).

1667 utsågs David Amia till extra ordinarie kommissarius i Kommerkollegium, en oavlönad befattning. Hans uppgift var att vid behov gå kollegiet till handa med upplysningar. Efter hans död 1674 ärvdes befattningen av sonen David Amija d.y. (icke den yngste ty David Amija d.y. hade också en son med detta namn).

Vid riksdagen 1668 i juni representerade David Amija borgerskapet och pres. Abraham van Eyck magistraten. David Amija kom i samband med riksdagen ingivna besvärsskrivelse att ge en från sammanfattning av det missnöje borgerskapet de senaste åren hade känt med magistratens sätt att sköta stadens angelägenheter bl.a. dess nonchalans av det 1665 stiftade köpnamsgillet.

När handelspresidenten van Eich våren 1669 av regeringen sändes på en årslång resa till Holland i ärenden rörande styckehandeln m.m. erhöll David Amija särskilt kungligt förordnande att sköta hans tjänst. Magistraten invände då att i stadens privilegier stod att om ”en av presidenterna avled eller var förhindrad att utöva sitt ämbete, så skulle hela kollegium vara förpliktat att förvalta samma ämbete” (Ba:6, 21.11.1669).

David Amia d.ä. tillhörde tyska kyrkans ”Älteste”.

Den 12.9.1666 representerade han sin son Johan Amia mot Frantz Kocks fullmäktige Daniel Larsson i ett ärende rörande 94 master upphandlade av Frantz Kock.

I december 1677 mötte David Amia vid rätten en skeppare från Ystad Christian Persson i ett intressant mål angående att David Amia vid uppmätandet av den råg, som skepparen hade levererat honom, hade funnit att lasten var 28 tunnor mindre mätt med Göteborgs stads mått än när den hade uppmätts i Stockholm. Skepparen som klagade över att David Amia uppehöll honom på sin resa, begärde då att lasten på nytt skulle uppmätas med den Stockholmstunna han medförde. Sedan stadsmätaren Anders Gunnarsson hade tillmötesgått denna begäran saknades det i alla fall 11 tunnor, vilka skepparen föregav ”dels av ohyra uthi skutan uppfräten, dels ock igenom in- och uthmätningen samt borttrappande uthan hans förvållande vara förspillt och bortkommen.” Skepparen betalades att betala 6 tunnor, resten dömdes som läckage och David Amia slapp att betala uppehållet.

David Amia d.ä. tillhörde liksom sonen David stadens största redare. Det framgår av magistratens brev den 29.8.1672 (Gbg mag. 29.8.1672), att David Amia ”Commissarius vid det Kongl. General-Commercie-College”, rådmän Paul Rokes, Jacob Herwegh, Samuel Bedall, Frantz Kuhn, Robert Klarck och Christopher Christophersson hade klagat över att kommissariens skepp ”Hvita Dufwan” hade uppbringats av en skeppare Alexander Jacobsson i ”Lijet” i Skottland och förklarats som konfiskabelt bl.a. av det skälet att ”Engelska Cronans och Rikets fiender” holländarna skulle ha intresse i skeppet och att det skulle uppkomma luredrejeri genom att det fanns två skepp med namnet ”Hvita Dufwan”. Skepparen Gerbrandt Engelse hade inte blivit borgare i Göteborg förrän den 27 juni samma år.

(ett långt magistratsbrev”)

I sammanhang med att magistraten hade avtalat med David Amia, att Per Brahe skulle få logi i Amias hus, när Brahe hösten 1676 väntades till staden, gav Burggreven Leijoncrantz i ett brev till greven den 24.10.1676 en beskrivning av David Amias hus. Burggreven skrev att man för att greven skulle slippa trappor hade ansett ”desse tvenne underwåningarne för beqwämligts uthsedde. Hwilka och af Eders Höggrefl. Ex:ces uthskickade äro besichtade och bequäme fundne, som är en vacker stugu till gatun med spis uthi, i sofwekammaren innanför med kakelung, ofwanhusen till de betiänte och ett rumsligt kök. Men stallen måste af bräder, strax derhos till så monge hästar opslås, som uthskickade wet betarfwas.” (Citat från Almquist I:799).

Utom husen på Östra Hamngatan ärvde David Amija d.y. av fadern en stor egendom i Masthugget med masthamnar och en stor trädgård, som sträckte sig från Järntorget ungefär till nuvarande Masthuggstorget. Enligt dr Maja Kjellin fanns där ”förutom en stor fruktträdgård, inhägnad med ett rött plank ett gammalt och ett nytt trähus, en trädskola, orangeri, ett lusthus och tre platser till skeppsvarv och en stor äng”. I ”Gamla Masthuggspojkar” 1984 (sign Aug.) låg trädgården i den östra delen av området mellan nuvarande Första Långgatan och Stigberget mellan Breda Vägen och Smala Vägen idag motsvarande området mellan Första Långgatan, Nordhemsgatan, Tredje/Andra Långgatan samt en bit ut i Järntorget.

I Gamla Masthuggspojkar 1984 återges också första sidan av Mag. Johannes Vulterus begravningspredikan för David Amia d.ä. (tryckt av Amund Grefwe i Göteborg 1675). Skriften avslutas med en beskrivning av familjen Amia.

Mäster Henrik Jacob Hillebrand

1667.

Redan före den 14.9.1665 bör kamrer Henrik Jacob Hildebrand ha gift sig med David Amijas dotter Maria Sophia. Då upplästes i rådet det brev, som han hade sänt till sin svärfader David Amija angående att Hans Macklier vid sammanträffande i Stockholm under den förlidna sommaren hade varnat Hildebrand för den fara, som skeppet ”Blå Dufwan” kunde löpa i sjön för den kunskap om detta skepps holländska redare, som redan utsprits i England.

Vid överrätten den 14.9.1666 försvarade sig en skeppare på en skuta från Stockholm Catharina Hans Carlsson mot David Amijas måg Henrik Jacob Hillebrand. Det gällde några bortkomna tunnor spannmål. ”Amijas egen son kan intyga, att varken han eller hans skeppsfolk något av samma spannmål försnillat hafwer”.

Den 3.7.1671 inkallades kommissarie David Amia inför magistraten (enligt resolutionsboken) och tillfrågades hur det kom sig att han utskeppat ett parti stångjärn från Göteborg för handelsmannen i Stockholm *Nicolaus Koder*. David Amia förklarade då, att hans måg Henrik Jacob Hildebrand hade Kungl. Maj:ts brev och tillstånd att handla för honom Amija och allt, vad Hildebrand handlade i Värmland ”det kommer honom Amija proprement till”. Enligt den rätt detta brev gav honom hade Hildebrand slutit kontrakt med Nicolaus Keder (el Koder???) i Stockholm och sålt honom Amijas då här i staden liggande järn, som nu utskeppades. Detta svar föranledde att magistraten enligt resolutionsboken den 22 juli s.å. beslöt att rannsaka, om denna ”selsamhet i handeln här i staden till dess Privilegiens förkränkelser och Borgerskapets ruin”, som låg i att kommissarien David Amija ”håller en innebunden handel med sin mågh Henrik Jacob Hildebrand, så att hwad han köpslager uthi uppstäderna eller Stockholm och hit försender och till främmande försäljer eller utskeppar pallieras allt under svärfaderns namn”. Senaten sade sig icke stillatigande

kunna låta detta passera och begärde att få se det omtalade kungliga brevet. David Amija d.ä. sände då sin son, den yngre David Amija, till rätten. ”Nekandes muntligen inför Rådhet sin fader med Hildebrendt sådant Privilegium äga, at dhe i Upstäderna, Bergslagen och Stockholm sampt med fremmande på sådant sätt, som förbemeldt är måge handla, utan allenast, att dhe för sin handels måge skattefria wara.”

Han erkände också, att Henrik Jacob Hildebrand var svuren borgare i Stockholm. Men all sin handel där eller annorstädes i landet bedrev han med svärfaderns pengar och på hans vägnar. Sålunda hade han i Stockholm sålt en post stångjärn till en *köpman i Stockholm Abraham Lüberts-son Wolters*.

Henrik Jacob Hildebrand blev snart ett välkänt namn i värmländska järnhanteringskretsar. Sålunda begärde *Gunmund Bengtsson* vid Karlstads rådhusrätt den 17 och 24.10.1670 på sin patron Senio Henrik Jacob Hildebrands vägnar arrest på allt *Anders Anderssons* och *Planckens* järn.

Göteborgs magistrat fick fler anledningar att reta sig på Henrik Jacob Hildebrand. Den 16.3.1683 meddelades det i rätten, att han hade avvikit från staden med sitt arv efter David Amia utan att betala 10-penning.

Kommissarie David Amia d.y. (eller nummer två)

1675–81

David Amijas d.ä. son och namne David Amija d.y. var född 1652 och avled 1706 (begravd den 11 mars). Här nedan följer den biografi han erhållit i Svenskt Biografiskt Lexikon eftersom citatet även innehåller en mycket pedagogisk beskrivning av Göteborgs ställning som handelsstad i Västsverige.

”Köpman, korrespondent-kommissarie i kommerskollegium 25 febr.1674; bisittare i köp- och handelsgillet vid dettas reorganisation genom magistraten 1681; vald till riksdagsman 1682 men undanbad sig detta uppdrag; rådman i Göteborg 19 okt. 1691.

Gift 13 juni 1682 med Elisabeth von Saweland, född 1667, död 1699 (begravd 24 dec), en mycket rik arvtagerska, dotter till handlanden Johan von Saweland, Louis De Geers agent i Göteborg. [se 5.21, också om A:s förhållande till svägerskan Marias förlovning med det senare kommerserådet Sebastian Tham]

Redan tidigt synas Göteborgs stora handelshus ha utbildat den kombination av kreditrörelse (”förlag”) med exporthandel och skeppsrederi, som varit utmärkande för deras – liksom för övriga stora exportfirmors – verksamhet ända fram till uppkomsten av de moderna affärsbankerna. Deras marknad var de stora bergslagsdistrikt, som hade sin naturliga utfartsväg över Väneren, förbi Göta älvs fall på den foruppfyllda ”Edsvägen” och så utför älven ned till Göteborg med strömbåtegillet båtar. Från 1600-talet omtalas det, hur brukspatronerna städse erhöles förskott på sin tillverkning för inköp av tackjärn och kol till stångjärnshamrarna, varefter avräkning skedde, då stångjärnet levererades. En mycket betydande affär av detta slag var det, som Amia bedrev. Bevarade processakter ge en klar inblick i hans rörelses art, och han nämnes obetingat främst bland stadens exportörer. Hans utskeppning lär ha överstigit 10.000 skeppund årligen, medan den, som kom honom närmast i omfattning (Volrath Tham 1692: se 4.24n) ej uppnådde 4000 skeppund. Att han tillika var en stor skeppsredare faller nästan av sig själv och var säkerligen en nödvändig förutsättning för en framgångsrik exportverksamhet. A. inskränkte sig emellertid icke endast till sin huvudaffär. Han var intresserad i beck- och tjärhandeln, och 12 juli 1704 erhöles han och köpmannen Hans Coopman samt deras medintressenter kammar- och kommerskollegiets privile-

gier för ett redan upprättat klädesmanufakturverk i Göteborg, som de ärnade utvidga och uppdriva. Tack vare ett kraftigt stadsunderstöd hade trots rätt tryckta avsättningsförhållanden en ej föraktlig textilindustri uppammats i landet, och de fördelar, som erbjödos, kunde onekligen locka till att placera kapital i dylika företag. Omm A. och hans intressenter tillverkade gott och försvarligt kläde, som kunde vara allmänheten och armén till gagn, tillförsäkrades dem och deras folk, för såvitt manufakturiet anginge, frihet från skatt och alla pålagor, tullar och acciser undantagna, tull- och tolagsfrihet för alla råvaror, fränsett 1/8 % rekognition, samt frihet från inkvarteringar och värvningar. A. kom ju på grund av sin snart timade död ej att spela någon roll för manufakturiets vidare utveckling men företaget, som redan 1705 kunnat övertaga och fullgöra en leverans av 1.000 färdiga uniformer samt kläde och foder till ytterligare 1.000 dylika, visade sig kraftig nog att överleva Karl XII:s krig.”. Så långt SBL.

Kanske kan det vara skäl att också citera Wilhelm Bergs karakteristik av honom (Gbg äldsta historia, sid 80): ”Han blev genom gifte med Elisabet von Saveland befryndad med stadens främsta familjer, exempelvis kommerserådet Sebastian Tham, som var gift med den andra systemen, och såväl härigenom som till följe av sin förmögenhet tyckes han ha blivit icke obetydligt egenmäktig och härsklysten, varföre han som kommissarie allt som oftast låg i tvist med ämbetsbröderna och emellanåt uppkallades i senaten för att tilldelas skrapa, med anledning av alltför självrådiga tilltag. Emellertid tyckes han ha stått i gunst hos Carl XI, varigenom han lyckades erhålla en del alldeles särskilda privilegier, vilket bidrog att väcka ond blod.”

Sammanfattning av tomtöreslängden:

1696–1710 David Amija 2½

21.8.1712 omtalas

David Amijas (den yngstes)

den 9 (el. 11.7.) 1712 daterade testamente till sin hustru *Anna Dorotea Biehusen*. Han var hem-sökt av sjukdom. Om hustruns släktskapsförhållanden kan detta relateras: *Christian Biehusen* gifte sig den 19.9.1688 med *jungfru Anna Dorothea Webers*. Enligt Gbg bou 1700:9 efter Christian Biehusen hade paret tre barn *Anna Dorothea*, *Martin* och *Conrad*. Deras mor Anna Dorothea Webers gifte sedan om sig först den 3.2.1701 med *James Creyck*, sedan den 5.8.1706 med *Arend Heinrich Reimers*. Vardera barnet skulle i fäderne erhålla 1 000 d smt. Det var inte säkert att boet uppgick till 6 000 d smt vid faderns död.

I ett brev, som magistraten enl. registraturen 1713 sände till *lagmannen Gabriel Stierncrona* med inneliggande en kopia av den yngste David Amias testamente (nu angivet daterat 9.7.1713) står följande: ”Enär välborne Herr Lagmannen i nästlidet åhr war här i staden och dess svåger Herr David Amia wed samma tillfälle med döden avgången var. Så månede handelsmannen H Arnold Hindrich Reimers på sin kära dotters vägnar svärfader — – ingiva ett av D A upprättat testamente.”

På det Amijaska sterbhusets vägnar begärde *P. Sjöström* den 9.5.1715 (EIIa:27) befrielse från fjärdepenningarna för hushyra, eftersom sterbhuset av de gårdar det rörde sig om ej fått minsta penning. I samma volym EIIa:27 ingick en restlängd för fjärdepenningar 1701–05.

1701:

”Herr Commissarie Amias hus, som Morter förhyrt (hyra 60, avgift 15). Dito Herr Amias hus vid Stora Bommen, varest packhuset är hyrt.

Dito ett hus, som sekr Herr Seth bebor”

1702: *Vincent Beckman* ger årlig hyra till Herr Amija 80

Herr Ström dito 60

Controllör Ahrenberg 40, *Packhuset* 100

1703 *Hans Ström* till Amia 60

Amias gård, som Wincent Beckman bebor 80

1704 (liksom 1705) *Hans Ström* 60

Kontrollören *Arenberg* bebor herr Amias gård 40

Packhuset 100

Enligt 1715 års skattningslängd bodde i gården 5.19:

Förste ombudsman Wälborne Herr *G(abriel) Stiernkrona*. Gårdens värde i smt: tomt 1050, hus 3520 lösöre, 1190 000

Jungfru Elisabeth Amia

Petter Sillander

drängen *Johan Sillander*

Sal David Amias sterbhus.

Magistraten skriver den 6.12.1738 (Gbg Ba:43) angående avlidne Kommissarien David Amias arvingar: ”Ingen av berörda arvingar var nu härstädes vistande utan skola Respective Stierncroniska sterbhusets Intressenter, vilka är det Amiaska husets närmaste anhöriga, bo i Stockholm.”

Av 1715 års i gården boende kvarbor som hyresgäst 1717 *Petter Sillander* med hustru *Helena Weldt* (fadder hos *Volrath Tham* d.y. 1717 och 1721). – *Petter Sillander* fick stolrum i *Gustavi* först efter *Jöns Persson* den 17.8.1705, sedan efter *Jacob Jürgensson* den 15.5.1725. Hans hustru *madame Helena* (efternamnet nu skrivet *Wolt*) betalade 10 d smt för plats på *Södra läktaren* nummer 2 den 20.12.1720 – en dålig investering visade det sig vid branden 1721. *Petter Sillander* omtalas senare 3.32. Den 17.2.1744 meddelades det i en årshandling (EIIb:31) att ”*Petter Sillander* hade flytt ur staden åt annan ort i riket”. Se prot. 21.6.1732. Hade då betalat 200 d smt.

Köpdrängen *Johan Sillander*: har i lön 100 d smt

ibm *kontorsskrivare Johan Sillander* dito. Han bör vara den, som senare 25.8.1736 omtalas som hospitalsföreståndare: 25.8.1736 (Ba:41): Ang en ursinnig karl i Marks härad *Erland Svensson*, som begäres bliva intagen i hospitalet. *Johan Sillander* var nu för tiden hospitalsföreståndare. Han satte sig emot intagningen, som han inte kunde bifalla ”hur gärna han än ville”. ”Till befarande är, att han (*Johan Sillander*) så framt någon honom påtvingades, torde uppsäya sig föreståndareskapet och vilja hafwa dess gjorde förskotter betalte, i hwilken händelse ganska svårt, om icke ogiörligt wara skulle att få någon i stället, som wore i stånd att på lika sätt som han bispringa Hospitalet samt om dess och de derwarande fattigas upprätthållande draga försorg, besynnerligen, som hwarken dess ordinarie revenue eller de wanlige Förähringarne dertill på långt när kunna förslå.” – Om mot all förmodan avgång skulle ske bland de fattiga och avgift betalades, skulle man i framtiden kunna tänka på saken. Så långt registraturen 1736.

gårdsdrängen Nils Andersson

gossen *Gustaf Gråsten*

Pigan Liskan Carlsdotter

Amman Rangela Svensdotter

1720 Sal Kommissarie David Amias sterbhus

Gossen *Jacob Lund*

Gårdsdräng Jon Andersson

1730 Kommissarie David Amias arvingar

Rådman Petter Coopman

1737–86

Han var son till *Hans Peterson Koopman* och *Anna Magdalena Lauterbach* och var född 7.2.1701, död 29.3.1786. Var först handlande och rådman i Uddevalla. Han erhöll 29.10.1734 burskap som handlande i Göteborg, och torde då ha inflyttat hit. Enligt vad Dr Maja Kjellin skriver i sin bok om kvarteret Frimuraren (sid. 67) skulle gården egentligen ägas av hans far *Hans Coopman*, som omtalas som David Amias bokhållare den 17.2.1692 och 1704 som kompanjon till kommissarie David Amija i klädesfabriken. Men eftersom Hans Coopman ägde en annan gård vid Östra Hamngatan överlät han denna på sonen Petter. Fastigheten bestod av en stor tvåvånings träbyggnad med 23 fönster. Något uppbud av fastigheter av Hans eller Petter Coopman har icke återfunnits.

Tillsammans med *målaremästare Alexander Fox* valdes Petter Coopman den 22.6.1742 till riksdagsman för Göteborg. Han efterträdde 12.10.1750 Petter Silvander som rådman. 1777 ingick han kontrakt med Kungl. Maj:t och Kronan om övertagandet av kronobränneriet på Stampen.

Under sin tid i Uddevalla hade han den 14.12.1725 gift sig med Uddevallafödda *Catharina Kock*, död 1729 och begr. 31 aug. s.å. Han gifte om sig den 10.2.1730 med *Anna Maria Petersen*, döpt 15.10.1712, död 15.10.1782, dotter till handl. och konvojkommissarie *Abraham Petersen*, död 30.6.1729 och *Johanna Christina Tham*, född 1673, död 1729.

Enligt magistratens registratur (B a: 48a) för den 20.6.1742 hade *hustru Maria Ahlgren* (bosatt 5.20) protesterat mot att rådmannen Petter Coopman stod i begrepp att låta ett i dess hus uppbyggt färghus inrätta själva murningen till färgpannan på det sättet, att eldstadstrumman, varigenom veden kom att inläggas samt eldsflamman och gnistorna åter att utslås skulle bli så gentemot och nära till hennes vägg att icke mer än ungefär 2 alnar kvarstod. Vidare hade Herr Rådmannens arbetsfolk också fördärvat de rännor, som hon låtit lägga uti en rännsten samt placerat en pump gentemot hennes vägg så att vattnet som därigenom pumpades inte endast skulle skada vägg och murning utan också rinna ner i hennes källare. Hon begärde laga besiktning av murningen av färgpannan för att i tid förekomma att inte en slik äventyrlig inrättning skulle leda till eldsvåda.

Enligt bouppteckningen den 25.6.1786 ägde han 70 000 d smt. Av fast egendom ägde han i hus och tomt vid Östra hamnen mellan Stora Hamnen och Drottninggatan, värt 24 000 d smt (d.v.s. 4 000 rdr specie). Berg (I:2, 353) lämnar en detaljerad uppräknig av bohaget och nämner följande rum: förmaket, alkovhuset, salen, förmaksrummet, rummet åt gården, kontoret, förstugan och tjänstefolkets rum

Petter Coopman efterlämnade också hus och gård utom Drottningporten mellan kronobränneriet och stämpelmästare Skarmans hus, 7.200 daler m.m.

1787–90 Herr *Hans Coopman*, 1790 kallad *superkargör*

Uppbud av 5.19:

handl Carl Sjögren m.fl. 21.11.1796 Carl Sjögren blev medlem av HS 4.4.1797 och fick burskap som handlare 15.12.1797. Han hade börjat hos kommerserådet Christian Arfwidsson och sedan nyttjats hos dir. Martin Törngren i flera år i kontorsgöromål, senare varit anställd hos herrar Planck och Schönfeldt i fem år och hos Arwid Wallerius i tre år.

handl Olof Sandahl 3.9.1804 (Nabo. Hade uppbjudit 5.20 27.9.1790)

Fröhandlare Sven Söderberg (uppbud 8.4.1805). Död 1.3.1831, ägde vid bou grundmurat stenhus med tomt nr 5.19, Östra Hamngatan, värt 13 333:16 rdr bco. I bouppteckningen efter hans hustru *Christina Fagerdahl* (död 12.3.1817 el 1816. se nedan) sades gården ligga mellan stadsfältskär Brulin i norr och kapten Krusell i söder och värderades till 18 000 rdr bco. (Berg II:s. 496).

En av arvtagarna till honom var

Handlaren Carl Magnus Korn, född 1771, död 11.8.1832, erhöll burskap 15.12.1803. Han ägde enligt bou 26.9.1832 hälften i grundmurade 3-våningsstenhuset 5.19. Östra Hamngatan mellan stadsläkaren Brulin i norr och avl. kapten Krusells arvingar i söder, värderat till 6666.32 rdr bco. Han gifte sig 30.10.1803 med *Margareta Christina Söderberg*, född 1784, som efterlevde, dotter till fröhandlare Söderberg och Christina Fagerdahl, död 12.3.1816, jfr ovan (Berg II:5–6, 380).

Senare uppbud av 5.19

handl A M Wernbom	26.5.1856
bolaget Grundberg Stade och Co	25.8.1873